

דף כט

'נכרי שחקק קב בבקעת — ישראל מסיקה ביום טוב. ואמאי, נולד הוא...' — משמע בגמרא שלפי הדעה האוסרת 'נולד' ביום טוב, [וכמותה אנו נוקטים להלכה], נכרי שחקק קב — אסור משום 'נולד'. (וכן פסק המגן-אברהם — תקא סק"ב). ומשמע מפשטות הדברים שגם בדברים השייכים לנכרי יש בהם איסור 'נולד'. וכן הכריע המגן-אברהם (תקה סק"ג. וכן נקט המשנ"ב ועוד). ואולם יש מן הפוסקים שסברו שאין איסור 'נולד' בשל נכרי, והם יעמידו שמדובר כאן בקב השייך לישראל, אבל בשל נכרי — מותר. (ע' מגן אברהם תקפו ס"ק כה). ויש דעה הסוברת שאף על פי שבעצם יש איסור 'נולד' בשל נכרי, מכל מקום כל דבר שגמרו בידי אדם, והיה אפשר לעשותו בכניסת השבת, אין בו איסור לישראל, וכגון פת שאפה נכרי לעצמו בשבת — מותרת לישראל. ולפי דעה זו, אם היתה הבקעת שייכת לנכרי וחקק ממנה קב, אין הקב אסור. (ובשעת הדחק או לצורך מצוה יש לסמוך על דעה זו. עפ"י שו"ע שכה"ד; שער הציון תקא אות לה. ולדעת רש"ל (ע' מגן אברהם שכה"ס) אין התר בגמרו בידי אדם אלא אם התחיל מבעוד יום. ובשו"ת דובב מירשים (ח"א נה) החמיר כדעה זו, ופסק שם אודות קרח הנעשה במכונה על ידי נכרים בשבת לצורך עצמם, אסור לישראל ליהנות ממנו באותה שבת).

'כיון דאדליק בהו פורתא הוה ליה שברי כלים וכי קא מהפך באיסורא קא מהפך' — משמע שאין איסור אלא אם מהפך, אבל עצם ההנאה שנהנה מן השבר-כלי כשהוא מוסק — אינה אסורה. ומכאן, שאין מוקצה אסור בהנאה הבאה מאליה אלא אך בטלטול או באכילה או בשימוש הנעשה בידיים, ואף ללא טלטול, כגון שסומך עליו כרעי מטתו במקומו, או שמסיק שבר כלי כשהוא במקומו. אך אין איסור בהנאה הבאה ממילא. אלא אם כן תדחה ותאמר ששונה כאן לפי שהאיסור נשרף ואינו בעין, מה שאין כן בשאר מוקצה העומד בעין. אך הצד הראשון עיקר. (עפ"י רשב"א. ומובא בפוסקים — ע' משנ"ב תקא סק"ו). וע"ע: ריטב"א להלן כבב. בית הלוי ח"א יב; שער הציון אותיות לא-לב ומשנ"ב תקו סק"ח ובבאור הלכה שם; ברכת מרדכי ח"א כז, ו-ז).

'דעבד כדרב מתנה דאמר רב מתנה אמר רב: עצים שנשרו מן הדקל לתנור ביום טוב, מרבה עצים מוכנין ומסיקין' — גם לשיטת הסוברים (ר"ן בשם 'יש מי שאומר') שאין להרבות עצים מוכנים לבטלן אלא כאשר יש בתנור עצים נוספים, אבל כשהעצים שנשרו מן הדקל נמצאים שם לבדם — אסור, גם לפי שיטה זו מותר להסיק בכלים שלמים ללא תוספת עצים אחרים — לפי שהוא מרבה עליהם ומערבם קודם שנאסרו. (עפ"י מגן אברהם תקו. וע"ע זכר יצחק לו).

'עצים שנשרו מן הדקל לתנור ביום טוב — מרבה עליהם עצים מוכנין ומסיקין' — ואף על פי שבשעה שמרבה עליהם עצים ומערבם, העצים הראשונים מתנדדים — אין חוששים לכך, שהרי זה כטלטול מן הצד ומותר. (עפ"י משנה ברורה תקו סק"י, ובשער הציון).

(ע"ב) 'לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת' — 'וטעמא משום גזרה שמא יסתפק הימנו וכיון שהקצהו לנר חייב משום מכבה'.

רש"י. ונראה שבא רש"י ליישב שלא נקשה אם כן כשפרצה דליקה בבית מדוע מותר להציל הלא אילו לא היה מציל, היה דולק כל מה שבבית, והרי זה כמו המסתפק בשמן הנועד להדלקה — ולכן תירץ רש"י שרק כשהקצהו נחשב כמכבה.

ויש לעיין מה הדין בסגירת בלוני גז הגורמת לכיבוי האש לאחר זמן קצר ולא מיד — האם זה נחשב כמכבה, שהרי הבלונים הוקצו להדלקה, או כיון שהדרך היא לכבות ואין הדרך שהאש תדלק בהמשך אחד עד גמר המיכל, אם כן אולי לא נחשב כהקצה. וכן יש לדון אם מתחילה כשהדליק הנר חשב להשתמש בשמן, והרי לא הקצהו כולו להדלקה. (מהגרונ"ג גולדברג שליט"א.

זו לשון הגרא"ו (קובץ שעורים ח"ב לג, ב): 'מצינו דבר נפלא, שהמחשבה פועלת על המציאות, בפרק במה מדליקין, בהמסתפק משפופרת שהקצה אותה במחשבתו לנר — חייב משום מכבה, ואילו לא הקצה אותה, לא היה חייב משום מכבה, דעל ידי הקצאתו ומחשבתו נחשב השמן שבשפופרת כאילו היה בתוך הנר'. ומשמע שנקט סברה זו גם כלפי דין תורה, להחשיבו 'מכבה' ממש בגלל מחשבתו. וכן נקט בבית ישי (קכג) והעיר על דברי הקובץ-שעורים 'איני יודע מה הפלא שבדבר, וכמדומה דאשכחן טובא כיוצא בזה'. והביא שם דברי החזו"א שכתב גם הוא לדייק מפרש"י שיש חילוק אם הקצה אם לא, אלא שטען שאין שייך חילוק זה אלא בשבות דרבנן ולא בדאורייתא).

בירושלמי מובא טעם נוסף לדין משנתנו; מפני שלא הותחלה ההדלקה בשמן המטפטף לנר. והיינו, לא התירו חכמים לעשות פעולות בערב שבת שימשיכו בשבת אלא אם הותחלה המלאכה לפני השבת, או שאפשר שתתחיל (כגון פריסת מצודות), אבל אם עושה דבר שיתחיל בשבת — אסור. ואם כן, כל טיפה וטיפה הנוטפת בשבת לנר, מתחילה בה הדלקה בשבת. ואולם טעם זה אין אנו נוקטים אותו להלכה. ע' בשו"ת שבט הלוי ח"א מו.

'מוכרי כסות...' — ע' בתוס' ובחדושי הרשב"א, הר"ן, הריטב"א ובמאירי; חדושי בית מאיר; ר"ן חולין פרק שביעי; בית הלוי ח"א א, ה; מנחת שלמה צא, ט.

פרפראות

(ע"ב) 'שאלת לפרש לך משנת לא יקוב שפופרת של ביצה — דע כי ענין זה עושין התלמידים שרוצים לנדד שינה מעיניהם כל הלילה ויש להם נר של חרס והוא קטן מהכיל השמן למדת כל הלילה — ולוקחין שפופרת של ביצה ונוקבין בה נקב דק והשמן מטפטף מעט מעט. ואסרו חכמים דבר זה בשבת שמא יסתפק מן השמן...'. (תשב"ץ ח"ב ריו)

'שפופרת של ביצה' — הרב מברטנורא מפרש: קליפה קשה של ביצה. ואולם יש אומרים שצריך לומר ביצה, והיינו קנה של אגם, כמו היגאה גומא בלי ביצה. (אליה רבה רסא, בשם מהרי"ל. וראה: 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' יב, סימוכים מענינים לגירסה זו).

'אמר רבי יהודה: פעם אחת שבתינו בעליית בית נתזה...' — כך דרכו של רבי יהודה ביחוד, בהבאת מעשה לסייע להלכה שאמר. ע' במצוין בבבא-מציעא סג — 45 מקומות בתלמוד ובתוספתא.